

*Н. О. Захарова,
кандидат філологічних
наук, старший викладач
Криворізький державний
педагогічний університет*

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ТОПОНІМІВ У СКЛАДІ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ (НА МАТЕРІАЛІ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ)

Захарова Н. О. Особливості перекладу топонімів у складі фразеологічних одиниць (на матеріалі французької мови).

У поданій статті топоніми розглядаються як категорія власних назв і як складова частина фразеологізмів французької мови. Аналізуються поняття «ендонім» і «екзонім». Визначаються способи перекладу сталих виразів із топонімним компонентом (повні і часткові еквіваленти, описовий метод, калькування) й особливості перекладу топонімів при використанні кожного з них.

Ключові слова: топонім, фразеологізм, переклад, еквівалент, ендонім, екзонім.

Zakharova N. A. Особенности перевода топонимов в составе фразеологических единиц (на материале французского языка).

В данной статье топонимы рассматриваются как категория имени собственного и как компонент структуры фразеологизмов французского языка. Анализируются понятия «ендоним» и «экзоним». Определяются способы перевода устойчивых словосочетаний с топонимным компонентом (полные и частичные эквиваленты, описательный метод, калька) и особенности передачи топонимов при использовании каждого из них.

Ключевые слова: топоним, фразеологизм, перевод, эквивалент, эndonим, экзоним.

Zakharova N. O. Features of the translation of toponyms as a part of phraseological units (on the material of French language).

In this article, toponyms are considered as a category of proper names and as a component of the structure of French phraseological units. It has been analyzed the notions of «endonym» and «exonym». It has been defined the methods of translating phraseological units with toponyms (full and partial equivalents, descriptive method, calque) and there is an attempt to determine the features of the transfer of toponyms when using each of the methods mentioned above.

Key words: toponym, phraseological unit, translation, equivalent, endonym, exonym.

Постановка проблеми. Дослідження топонімів, або географічних назв, здійснюється на перетині географії, історії і лінгвістики, оскільки ця група онімів є відображенням не лише особливостей місцевості, але й певних історичних і політичних подій, населені пункти досить часто отримують назви на честь видатних осіб. Знання й розуміння внутрішньої форми топонімів відіграє важливу роль при перекладі, особливо якщо топонім є складовою частиною фразеологізмів, оскільки переклад передбачає точне відтворення висловлення мови-оригіналу засобами й у відповідності до граматичних норм мови, на яку робиться переклад. Крім того, перекладач має передати структурні й стилістичні особливості вихідного тексту. У зв'язку з цим переклад фразеологічних одиниць є однією із найскладніших задач, що стоїть перед перекладачем.

Складність перекладу фразеологізмів із топонімним компонентом, що представляють предмет даної роботи, обумовлена також тим, що і топоніми, і фразеологізми на відміну від інших одиниць мови мають не лише лінгвістичне, але й екстралінгвістичне значення, тобто містять інформацію (найчастіше імпліцитно) про культуру, історію, суспільство певного народу, і є відображенням свідомості кожного конкретного народу. Як наслідок, сталі вирази вихідної мови досить часто відсутні в мові перекладу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі перекладу присвячені численні роботи з лінгвістики й перекладознавства. Особливий внесок у розробку теорії і практики перекладу, зокрема способів перекладу власних назв і фразеологізмів, внесли В. С. Виноградов, Л. К. Латишев, Я. І. Рецкер, О. В. Кунін, В. В. Балахтар, В. Н. Комісаров, О. Д. Швейцер. Серед науковців-романістів, які займались проблемами французької фразеології, варто також відзначити А. Г. Назаряна й Т. І. Скоробогатову.

Аналіз літератури з теми дослідження свідчить, що основна увага вчених зосереджена на загальному огляді фразеологізмів, історії їх походження та значенні, яке вони виражають. У даній роботі порушуються питання походження і значення фразеологізмів саме з топонімним компонентом у перекладацькому аспекті. Крім того, матеріалом дослідження слугували сталі вирази французької мови, аналізу яких науковці приділяють недостатньо уваги. Все це обумовлює **актуальність** нашої розвідки.

Мета даної роботи — розглянути особливості перекладу французьких топонімів у складі фразеологічних одиниць і визначити основні способи перекладу подібних виразів.

У ході дослідження було опрацьовано близько 80 фразеологічних одиниць, основний компонент структури яких представлений топонімами.

Виклад основного матеріалу. Власні назви, або оніми, представляють особливу категорію лексичного складу мови, що служить «для виокремлення названого об'єкта з ряду подібних, індивідуалізуючи й ідентифікуючи цей об'єкт» [14, с. 473]. Вони виконують номінативну функцію з метою розрізнення однотипних об'єктів, на відміну від номінативної функції загальних назв, яка має на меті повідомити значення, передбачає конотацію [3, с. 149]. Залежно від об'єкта номінації власні назви поділяються на антропоніми, топоніми, теоніми, гідроніми тощо.

За словами П. Ньюмарка, власні імена передають енциклопедичну інформацію, у них немає ні семантичного значення, ні додаткової конотації [10]. На нашу думку, це твердження не зовсім коректне. Значення онімів лежить дещо в іншій площині порівняно з загальними назвами. Дуже точно з цього приводу висловився О. В. Бока, який називає власні назви своєрідними культурно-історичними та мовними індексами, джерелом вивчення лексичного багатства мови, оскільки вони відбивають назви предметів реалій та понять і є специфічними для певної країни або нації [10]. Крім того, якщо говорити про антропоніми й топоніми, варто розуміти, що вони не є первинними лексичними одиницями за своїм походженням, оскільки утворені на базі загальних назв [3, с. 149]. Іншими словами, власні назви, особливо топоніми, мають вагоме культурно-історичне значення і завжди пов'язані з певним класом об'єктів: ойконіми з назвами населених пунктів, гідроніми з назвами водойм тощо.

Отже, власна назва — це завжди реалія. В мовленні вона завжди називає дійсно існуючий або видуманий об'єкт думки, особу або місце, єдині в своєму роді й неповторні. У кожному такому імені зазвичай міститься інформація про локальну або національну приналежність позначуваного ним об'єкта [3, с. 149]. Подібно до пам'ятників, творів мистецтва, мов, топоніми є свідками й нащадками історії, вони належать до колективної пам'яті спільноти та входять до культурної спадщини. [7, с. 245].

Зважаючи на особливості власних назв, найбільш оптимальними способами їх перекладу вважаються транскрипція [3, 8, 10] і транслітерація [3, 5, 8, 10]. Транскрипція базується на фонетичному принципі [8], що передбачає «перекодування іншомовних слів у свої з наступним записом за допомогою літер алфавіту приймаючої мови

без використання якихось додаткових знаків та без надання літерам додаткових значень» [10]. В. С. Виноградов підкреслює, що такий спосіб перекладу зберігає певну національну своєрідність у своїй словесній звуковій формі [3, с. 149]. Транслітерація полягає в передачі графічного образу іншомовної власної назви, тобто відтворення букв назви однієї графічної системи (мови оригіналу) за допомогою літер іншої графічної системи (мови перекладу) [8, 10].

При перекладі топонімів використовуються обидва способи, хоча Л. К. Латишев зазначає, що географічні назви найчастіше перекладаються шляхом транслітерації: інколи по літерах, інколи з незначними фонетичними змінами [5, с. 195]. На нашу думку, використання цього способу є доцільним, коли йдеться про переклад маловідомих або вигаданих географічних назв, тому що топоніми, пройшовши довгий шлях еволюції, більш-менш стабілізувалися в узусі та орфографії після запровадження офіційних карт. На картах використовують унормовані географічні назви як власні, національні (ендоніми), так і географічні назви інших народів національною мовою (екзоніми) [7, с. 248].

Практика показала, що при транскрипції або транслітерації назви географічного об'єкта іншою мовою має місце адаптація назви під цю мову [7, с. 248], що проявляється в тому, що топоніми мають неспівзвучні або мало співзвучні назви в різних мовах [5, с. 195], наприклад столиця Великої Британії London у французькій мові має назву Londres, назва річки Thames (Темза) перекладається як Thamise, а країна Scotland (Шотландія) — Écosse.

Дійсно, внаслідок значної різниці у звукових та графічних системах мов, передати ендонімичні назви часом дуже важко, тому в багатьох випадках передача має умовний, приблизний характер, що сприяє виникненню та закріпленню в узусі екзонімів, тобто географічних назв, які використовуються мовою для позначення місцевості (топос), розташованої поза територією, де ця мова є офіційною. Існують численні способи утворення екзонімів, переклади, адаптації тощо, проте найменша розбіжність з місцевою назвою, наприклад, відмінності в надрядкових знаках, спричинює утворення екзоніма [7, с. 248].

Серед причин розбіжностей у назвах одного й того ж географічного об'єкта Л. К. Латишев називає історичні події, а саме: подібні топоніми знаходимо в регіонах, де відбувались найбільш інтенсивні контакти і/або конфлікти етносів. Деякі географічні об'єкти при цьому переходили з рук у руки або знаходились під владою декількох етносів одночасно [5, с. 195]. Крім того, екзоніми виникають і внаслідок того, що першовідкривачі давали свої назви, не знаючи про існування

місцевих назв, або ж колонізатори і завойовники, не зважали на них [7, с. 249]. Зважаючи на це, одна із рекомендацій перекладачам — користуватись довідковими джерелами.

Отже, переклад топонімів, вжитих у вільних словосполученнях, має єдиний варіант у мові перекладу, що є або зафіксованим у довідковій літературі, або отримується шляхом транслітерації/транскрипції.

У даній роботі увагу зосереджено на перекладі топонімів у складі фразеологічних одиниць, оскільки вони часто мотивують значення всього сталого виразу, втрачаючи при цьому власну співвіднесеність з певним географічним об'єктом. Зауважимо, що способи перекладу, які застосовуються при перекладі фразеологічних одиниць, є ефективними й при перекладі сталих виразів із топонімами, хоча існують певні особливості.

Розуміючи, що переклад передбачає відтворення оригіналу засобами іншої мови зі збереженням єдності змісту й форми, яка досягається цілісним відтворенням ідейного змісту оригіналу в характерній для нього стилістичній своєрідності на іншій мовній основі [1], науковці [3, 4, 8, 12, 13] найкращим способом перекладу фразеологізмів вважають використання ідентичного за змістом й формою фразеологізма в мові перекладу. В. С. Виноградов і А. Р. Зубрик називають такі пари повними еквівалентами, що характеризуються високим рівнем адекватності лексико-граматичного складу, значення, образності й стилістичного забарвлення [3, с. 184]. При цьому необхідно враховувати, що подібні еквіваленти можуть мати свою національну специфіку, яка виражається в певних стилістичних особливостях [3, с. 184], а тому не завжди можуть бути використані при перекладі. Таким чином, одна із задач перекладача в такій ситуації — знайти національно нейтральний відповідник.

Дослідники зазначають, що повних фразеологічних еквівалентів насправді небагато, їх існування пояснюється спільним джерелом виникнення (Біблія, стародавні міфи й легенди, загальновідомі історичні події) або схожими умовами життя й побуту, єдністю мислення народів [3, 4, 12]. Серед проаналізованих нами французьких фразеологізмів подібним способом можна перекласти інтернаціональні фразеологізми, джерелом яких є Біблія або давньоримські події. Важливо, що топонім при перекладі зберігається, наприклад:

Trouver son chemin de Damas — *Знайти свій шлях до Дамаску*, цей фразеологізм релігійного походження може інтерпретуватись або як знайти своє призначення, або як прийняти нову віру [11];

Franchir le Rubicon — *перейти Рубікон* означає зробити неперворотний крок, наважитись на рішучий крок (розуміючи можливі наслідки).

В основі значення виразу лежить історична подія — перехід річки Рубікон, що слугувала кордоном між Умбрією і Близькою Галлією, Юлієм Цезарем зі своїми військами, внаслідок чого почалась війна між сенатом і Юлієм Цезарем, в якій останній одержав перемогу і захопив владу в Римі [16, 18];

Tous les chemins mènent à Rome — Всі дороги ведуть до Риму. Цей фразеологізм також виник за часів Римської імперії. В його основі лежить реальний факт будівлі доріг, що вели до Риму. Це були широкі дороги, де могли спокійно проїхати два вози, також був передбачений тротуар для пішоходів, кожні приблизно 12 км розміщувались прототипи сучасних мотелів, де можна було відпочити й пообідати. Ці дороги сходились у Римі у формі зірки. Таким чином, незалежно від обраного шляху торговці й подорожуючі завжди потрапляли до Риму. На основі цього реального факту виникло метафоричне значення виразу: один і той же результат можна досягти декількома шляхами, навіть якщо деякі з них довші й складніші [19].

Другий спосіб перекладу передбачає використання неповних (часткових) еквівалентів. Зауважимо, що низка науковців (В. С. Виноградов, Я. І. Рецкер, А. Р. Зубрик) розрізняють два типи часткових еквівалентів: 1) такі, що використовують однаковий образ і в мові оригіналу, і в мові перекладу, але мають певні лексичні, граматичні або лексико-граматичні відмінності при перекладі; 2) ті, що в мові перекладу використовують інший образ: «у мові перекладу існує стилістично еквівалентний фразеологізм з таким же або близьким значенням, але іншою внутрішньою формою» [3, с. 184]. У роботі А. Р. Зубрик другий тип названо фразеологічним аналогом.

Аналіз корпусу прикладів свідчить, що часткових еквівалентів французьких сталих виразів з топонімним компонентом дуже невелика кількість. Імовірно, це пояснюється використанням у структурі подібних виразів власне французьких топонімів, образність яких є зрозумілою лише носіям мови оригіналу, оскільки вона обумовлена подіями національного, а не міжнародного значення. На користь цього свідчить наступний приклад.

Вираз *bâtir des châteaux en Espagne* дослівно перекладається як *будувати замки в Іспанії*, але в українській мові має еквівалентом вираз *будувати повітряні замки*. Цей вираз виник у 13 ст. за аналогією з «*faire des châteaux en Asie*», «*faire des châteaux en Albanie*». Всі три фразеологізми означають мріяти про щось нездійсненне. Щодо топоніма Іспанія, вжитого у французькому варіанті вислову, висувається припущення, що для населення Франції часів Середньовіччя ця країна

мала образ недосяжності, країни, де на тебе чекають чарівні пригоди, нав'язаний піснями й літературою [16, с. 224]. Як наслідок, оскільки цей образ існує і є зрозумілим лише в мові оригіналу, назва топоніма при перекладі зникає.

Il n'y a pas loin du Capitole à la Roche Tarpéienne, що має еквівалентом *Від Капітолія до Тарпейської скелі один крок*. Цей вираз виник за часів Римської імперії і означає, що шанованих і відомих людей може раптово спіткати невдача, засудження оточуючих і забуття [18]. Наведений фразеологізм є прикладом часткового еквівалента першого з окреслених вище типів. При перекладі повністю збережено образність оригіналу, топоніми ідентичні, але дещо відрізняється структурно-граматична організація виразу оригіналу й перекладу. Крім того, використана у французькій мові лексема *loin* (далеко) передається при перекладі як *один крок*.

Якщо вищезазначені варіанти перекладу використовуються за умови наявності еквівалентних фразеологічних одиниць у мові перекладу, то безеквівалентні сталі вирази представляється можливим перекласти за допомогою однослівного відповідника, описового перекладу й інколи калькування [3, 12, 13].

Сутність описового перекладу полягає в передачі не власне сталого виразу, а його значення, переклад представляє пояснення, тлумачення фразеологізму, інколи значення оригінального виразу можна передати однослівним відповідником. А. О. Худолій і Л. М. Нікітюк підкреслюють, що в такому випадку втрачається метафоричне значення фразеологічної одиниці і передається лише її зміст [12, с. 254].

Фразеологізми, оптимальний спосіб перекладу яких — описовий або однослівний відповідник, є найбільш численними серед французьких виразів з топонімним компонентом. Зазначимо, що в мові оригіналу вживаються, так би мовити, національні топоніми, тобто ендонімичні назви, метафоричний образ яких виник внаслідок подій, що відбувались на території Франції або мали значення виключно для французького народу. Деякі географічні назви асоціюються з рисами місцевого населення або видами промислової чи сільськогосподарської діяльності, поширеної у певній місцевості. Цілком логічно, що при перекладі подібних фразеологізмів топонім зникає, оскільки в мові перекладу відсутній будь-який асоціативний зв'язок з цією географічною назвою. Але розуміння образу цього топоніма є запорукою коректної інтерпретації сталого виразу. Розглянемо декілька прикладів.

Avoir l'air de revenir de Pontoise дослівно перекладається як *виглядати наче повернувся з Понтуаза*. Вжитий тут топонім

співвідноситься з реально існуючою територією, що знаходиться у передмісті Парижу. В іноземців такий переклад не викликає жодних асоціацій і є не зрозумілим, доцільніше використати подібне за семантикою словосполучення-пояснення — *виглядати спантеличеним, розгубленим; не розуміти, що відбувається*. Топонім має негативну конотацію, оскільки походження виразу пов'язане з насмішками, глузуваннями парижан над провінційними жителями [17].

Фразеологізм *Ça tombait (tombe) comme à Gravelotte* французи використовують, коли хочуть підкреслити інтенсивний характер або велику кількість чогось [2, с. 32]. При цьому ситуації вживання можуть бути кардинально протилежні. Так, за допомогою цього виразу описують послідовність жахливих подій або смертей, велику кількість нагород, схвальних оцінок, образ, ударів тощо, а також він використовується на позначення дуже сильної зливи. У французькій мові вжито топонім Гравелот, що позначає плато, де 16 серпня 1870 р. відбулась жахлива битва, в якій загинуло близько 17000 французів. З того часу цей топонім асоціюється у свідомості французів зі значною кількістю чогось. Отже, при перекладі будуть використовуватись слова *дуже багато, сила-силенна* тощо, натомість коли йдеться про дощ, можна використати не описовий спосіб, а частковий еквівалент — *«але як із відра»*.

Вираз *coup de Trafalgar*, який дослівно можемо перекласти як трафальгарський удар, має описовий переклад — *державний переворот, катастрофа* [16]. Цей вираз пов'язаний із морським боєм 21 жовтня 1805 р. між англійськими і франко-іспанськими військами, де перемогли англійці, внаслідок чого англійський флот займав панівну позицію на морі ще протягом більше, ніж сто років [9, с. 43].

Калькування — це дослівний переклад, що використовується для відображення найповнішої передачі образності та максимального наближення до оригіналу [12, с. 254]. За спостереженнями В. С. Виноградова цей спосіб перекладу використовується досить рідко, оскільки калька буде виглядати як чужорідне утворення, що потребує особливого тлумачення [3, с. 188]. Проте низка досліджуваних в роботі фразеологізмів може бути успішно перекладена саме за допомогою кальки, щоправда, інколи необхідно додати невеличкий коментар, оскільки не всі ці фразеологізми є зрозумілими у зв'язку з використанням власне французьких топонімів у складі сталого виразу. Таку ситуацію демонструє наведений нижче приклад.

Вираз *Paris vaut bien la messe!* перекладається калькуванням як *Париж вартий меси!* зі збереженням назви топоніму й структури

речення. Ця фраза приписується Генріху Наваррському, який 1593 р. відрікся від протестантської віри і прийняв католицтво, щоб зайняти французький трон. Як наслідок, вираз має негативне забарвлення й використовується, коли йдеться про угоду з совістю заради власної вигоди [6, с. 263].

Фразеологізм *être vieux comme les arènes d'Arles* дослівно перекладається «бути старим як арени Арля» і означає натяк на дуже стару людину. На даний момент топонім Арль позначає і місто, і назву найбільшої комуни французької метрополії. Ця метафора базується на історичному факті: римляни збудували дуже багато будівель у цих місцях [17]. На нашу думку, цей вираз можливо перекласти за допомогою кальки, оскільки арени як поняття описують амфітеатр античних часів і більш менш зрозуміло, що йдеться про дуже далекі часи. Але власне топонім Arles не викликає жодних конотацій у свідомості іноземця (у більшості випадків). У зв'язку з цим, нам здається, фразеологізм-кальку доцільно буде доповнити коментарем.

Voilà le soleil d'Austerlitz за допомогою кальки перекладається як *Ось сонце Аустерліца*, де топонім є символом успіху, перемоги, тріумфу, початку нової ери. Появу цього виразу пов'язують з Бородинською битвою. Вважається, що Наполеон перед боєм вимовив ці слова, щоб підтримати солдат і показати, що їх чекає така сама блискуча перемога як і під Аустерліцем. Сьогодні цей вираз використовують на позначення блискучої перемоги [9, с. 148].

Такі фразеологізми, як: *Aller à Rouen*; *Aller à Argenton*; *Il vient de Marseille*; *Travailler pour le roi de Prusse* — представляється можливим перекласти за допомогою калькування зі збереженням оригінального топоніма, але використання описового методу більш доцільне, тому що подібні вирази можуть представляти як вільні словосполучення з прямим значенням, так і метафоричні сталі вирази:

Фразеологізм в оригіналі	Переклад у прямому значенні	Переклад у переносному значенні
<i>Aller à Rouen</i>	<i>Поїхати в Руан</i>	<i>Розоритись, збанкрутувати</i>
<i>Aller à Argenton</i>	<i>Поїхати в Аржентон</i>	<i>Отримати гроші</i>
<i>Il vient de Marseille</i>	<i>Він родом (походить) із Марселя</i>	<i>Перебільшувати, прибріхувати, вигадувати байки</i>
<i>Travailler pour le roi de Prusse</i>	<i>Працювати на короля Пруссії</i>	<i>Працювати задарма, нічого не отримувати за свою тяжку працю або активну участь</i>

У даному випадку смисл виразу може бути зрозумілим лише завдяки контексту.

Окрему увагу хочемо звернути на вираз *aller à Canossa*, який, з одного боку, перекладається за допомогою калькування (*nimi в Каносу*), але з іншого, має повні еквіваленти в інших мовах (напр. англ. *go to Canossa*). Появу цього фразеологізму, що означає «*принижено і смиренно просити пробачення, каятись*», спричинила подія міжнародного значення. Аналіз довідкової літератури свідчить, що цей вираз є запозиченням, що прийшло у французьку мову шляхом кальки, тому на нашу думку, обидва варіанти перекладу цього фразеологізму є прийнятними.

Окрему групу фразеологізмів з топонімним компонентом складають вирази, в яких вжито існуючі назви міст, але образ цих топонімів створено штучно на основі гри слів. Переклад таких фразеологізмів представляється можливим лише за допомогою описового способу, де топонімі назви не використовуються, тому що ця гра слів має смисл лише в мові оригіналу. Дослідники [15, 17] звертають увагу на наступні вирази:

1) *Aller à Cachan* означає «заховатись, усамітнитись», асоціюється з французьким дієсловом «*cacher*», тобто «ховатись»;

2) *Envoyer à Vatan* має значення «вигнати, звільнити», смисл криється у дієслові *s'en aller* (йти, піти, поїхати), вжитому в формі 2 особи однини наказового способу *va t'en* (йди звідси). Як бачимо, графічна форма справжнього топоніма дещо інша, але за фонетичним звучанням вони співпадають;

3) *Aller à Niort / prendre le chemin de Niort / battre à Niort* означає «заперечувати». Таке значення виникло на основі фонетичної подібності французького дієслова «*nieg*» (заперечувати) і міста Niort (Ніор).

Як зазначає Е. Клет подібні вирази властиві розмовному стилю мовлення і найчастіше комбінуються з дієсловами *aller* (йти, їхати) і *envoyer* (відсилати, відправляти) [15, с. 97]. Очевидно, що при перекладі найкраще використати описовий метод, а точніше однослівний відповідник, що передає семантико-прагматичне значення оригінального фразеологізму.

Висновки. Підводячи підсумки, зазначимо, що топоніми у фразеологізмах французької мови зустрічаються досить часто. При цьому використання ендонімів (власне французьких назв) переважає, що обумовлює низький відсоток повних і часткових еквівалентів французьких фразеологізмів у мові перекладу. Власне французькі

топоніми стали частиною сталих виразів найчастіше внаслідок певних подій, що відбувались безпосередньо на території Франції або були пов'язані з подіями національного характеру. Імовірно, цим обумовлюється відсутність еквівалентів подібних фразеологізмів в інших мовах і необхідність використання, як правило, описового перекладу. Як наслідок, при перекладі топоніми зберігаються досить рідко. **Перспективи** подальших досліджень вбачаємо в аналізі французьких прислів'їв з топонімним компонентом.

Список використаної літератури

1. Балахтар В. В., Балахтар К. С. Адекватність та еквівалентність перекладу URL: <http://www.confcontact.com/20110531/fk-balahtar.htm>
2. Бардоши В., Эттингер Ш., Штельтинг С., Бутина Е. В. Фразеологизмы французького языка: Словарь-практикум. Уральское издательство, 2002. 248 с.
3. Виноградов В. С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы). Москва: Издательство института общего среднего образования, 2001. 224 с.
4. Зубрик А. Р. Особливості та труднощі перекладу англійських фразеологізмів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2013. Вип. 36. С. 317–318. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2013_36_98
5. Латышев Л. К. Технология перевода: Учеб. пособие для студ. лингв, вузов и фак. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Издательский центр «Академия», 2005. 320 с.
6. Назарян А. Г. Фразеология современного французского языка: Учебник. Москва: Высшая школа, 1987. 288 с.
7. Олефір Г. І., Дейнеко І. А., Дейнеко І. В. Топонімія в перекладі. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету. Філологія, педагогіка, психологія*. 2017. Вип. 34. С. 244–252. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkyu_2017_34_41
8. Рецкер Я. И. Пособие по переводу с английского языка на русский язык. 3-е изд., перераб. и доп. Москва: Просвещение, 1982. 159 с.

9. Скоробогатова Т. И. Блики истории во французской фразеологии. Словарь-справочник историко-этимологических толкований. Ростов-на-Дону: Изд-во РИПК и ППРО, 2015. 154 с.
10. Скороход Т. Особливості перекладу власних назв українською мовою в аудіовізуальних творах (на прикладі перекладу антропонімів серіалу «Революція»). URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/1654>
11. Французско-русский фразеологический словарь. URL: <http://www.xn--80aacc4bir7b.xn--p1ai/>
12. Худолій А. О., Нікітюк Л. М. Лінгвокультурологічні аспекти при перекладі фразеологічних одиниць з топонімічним компонентом. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2013. Вип. 34. С. 252–255. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2013_34_77
13. Шніп Ю. В. Переклад англійських фразеологічних одиниць із компонентом «час» українською мовою. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. 2016. Вип. 20 (2). С. 147–149. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_filol_2016_20\(2\)_45](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_filol_2016_20(2)_45)
14. Языкознание. Большой энциклопедический словарь / Гл. ред. В. Н. Ярцева. 2-е изд. Москва: Большая Российская энциклопедия, 1988. 685 с.
15. Klett E. Les délices de capoue: comprendre des expressions idiomatiques avec un toponyme. *Éla. Études de linguistique appliquée*. 2009. № 153. P. 93–103. URL: <https://www.cairn.info/revue-ela-2009-1-page-93.htm>
16. Kravtsov S. Dictionnaire russe-français des locutions idiomatiques équivalentes. L'Harmattan, 2005. 248 p. URL: <https://www.twirpx.com/file/428853/>
17. Pitiriciu S., Topală D. V. Phraséologismes de la langue française à toponymes autochtones. URL: <http://www.gencat.cat/llengua/BTPL/ICOS2011/141.pdf>
18. <https://www.expressio.fr>
19. <http://www.linternaute.fr>